

SZÉKESFEHÉRVÁRI SZEMLE

367/1932

A SZÉKESFEHÉRVÁRI NAPLÓ-HAVI MELLÉKLETE A Fejérvármegyei és Székesfehérvári MUZEUMEGYESÜLET KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ: *Marosi Arnold.*SZERKESZTŐSÉG: *Bognár-u. 3.*

Művészeti emlékeink megbecsülése.

A művészeti emlékek a mult kultúrájának hirdetői. Róluk letűnt idők szépérzéke tükröződik felénk, hogy gyönyörködtessen bennünket. Meg nem becsülésük, pusztulásnak való átengedésük, tudatos lerombolásuk a civilizált lélek szemében a barbárság jelei. Viszont fenntartásuk, szeretettel való gondozásuk a lelki csiszoltság, a finom érzés, a műveltség magasabb fokának szimptomái. Magyar viszonylatban még azért is becsesek, mert legszembetűnőbb bizonyosságai nagy kulturális multunknak.

Székesfehérvár nagyságának is az volna legkiáltóbb hirdetője, ha még állna az ősi bazilika királysírjaival, a királyi palota büszke tornyaival, a budai és palotai kapu királyszobraival. Sajnos, ma csak a múzeumban őrzött képek, egy-egy faragvány őrzik emléküket, de ez is csodálatot vált ki az idegenben. Kint a városban a romokból való feltámadás az, ami szembetűnő a XVIII. századból fennmaradt építményeken. A műértőt ez is megihleti, mint művészettől áthatott emléke a török pusztulás utáni újraéledésnek.

Ép ezért a belváros történelmi színezetének megóvása közérdek. Viszont a többi városrészekben a modernizálódás a kívánatos. Örülünk neki, ha ott újat és szépet látunk, aminthogy fájó és szégyenletes emlék, mikor még városháztéri épületeink lerombolásáról folyt a vita. Ma már más a felfogásunk, bár emellett, ha nem is főbenjáró dolgokban, kisebbekben még mindig vannak bántó jelenségek. A Magyar Király szállodának eredeti formájából való kivetkőztetését, az Árpád fürdőnek a jó ízlést megcsúfuló átalakítását joggal érheti megszólás.

Mennyire más és nemes ízlésre valló a városi épületeknek, legújabbban pedig a cisztercita rendháznak rendbehozása, amit a Műemlékek Országos Főfelügyelőisége megbízásából Möller István, a kiváló műépítész szakavatottsága irányított. Műemlékszamba menő épületeinknek ily módon való megbecsülése nemcsak díszét emelik a városnak, de kulturális érzékéről is kedvező benyomást keltenek az idegen szemlélőben. Azok pedig, kiknek közülünk szépérzékekkel megéldott lelke ismeri a műélvezetet, akik éber szemmel öröködnék városunk hangulatos, patinás utcái, házai felett és szociális érzés is dobog szívükben, joggal hajtják meg az elismerés zászlaját, azért az áldozatkészségért, mely lehetővé tette művészeti emlékeink ily tökéletes restaurálását és emellett annyi embernek adott e nehéz időkben munkaalkalmat.

M. A.

Városunk multjából.

A gyógyszer-tár.

Egy város kultúrájának fontos tényezője a gyógyszer-tár, patika.

A külföld nagyvárosaiban már a 14. szd. végén voltak jól (?) berendezett u. n. polgári gyógyszer-tárak (officina). A 15. szd. patikáinak külső formája, berendezése (nem a gyógyszerek!) már a maiakra emlékeztet.

Hazánkban is — a középkor folyamán — elsősorban a papság, a szerzetes rendek foglalkoztak gyógyászattal, gyógyítószer-ek gyártásával. A nép zöme maga készítette az arkanumait, vagy pedig vándor kuruzslóktól, javas asszonyoktól s országos vásár alkalmával csodaszerestől (utazó patikustól) vásárolta a felkinált ártalmatlan szereket — még nagyapáink idejében is. Régi, u. n. polgári gyógyszer-tárak első nyomait, csak a középkor végén, a bevándorolt német- ség alapította nagyobb városokban találjuk.

Városunkban — a török uralom előtt — a jeruzsálemi szt. János lovagrendnek u. n. Keresztes vitézei foglalkoztak gyógyászattal s bizonyára gyógyszerek készítésével is. A mai Palotaváros Sziget nevű helyén állott valaha a templomuk, a zárdájuk és kórházuk.

A török járom alatt az emberekkel a társadalmi intézmények is elpusztultak.

A város visszafoglalása (1688. máj. 19.) után új élet kezdődik. A polgárok száma nőttön-nő, ipar, kereskedelem felvirágzik. A 18. szd. 30-as éveiben Székhérvár már tűrhetően rendezett, elég jómódú városnak mondható. Van polgári kórháza is, de legrégebbi gyógyszer-tára — a Gyógyszer- szek Évkönyve szerint — 1743-ból való. A hagyomány szerint ez a „Fekete Sas”-ról elnevezett, Lukáts-féle patika jezsuiták műve, mely belső berendezésével méltó csodálatot kelthetett.

Azonban ne feledjük, hogy volt a városnak már jóval régebben is rendes patikája.

Városunknak első — valószínűleg még a 17. szd. végén készült — telexkönyve elveszett, — de a városház padlásáról legutóbb lekerült írásos emlékei között megvannak az első összeírások, amelyek nem csak a házak számáról és állapotáról, hanem a lakóokról is értesítenek. Ilyen a visszafoglalás évéből, helyesebben: 1688. okt. 29-iki és egy másik, vele egykorú jegyzék. („*Regestrum Generale Civitatis Albae Regalis Anno. 1688. Die 29. Octobr.*” és a „*Regestum Incolar. Civitatis Albae Regalis.*”)

Ezen szűkszavú jegyzékből megtudjuk, hogy városunk első (valószínűleg katonai) gyógyszer-észe Sártory János (*Joannes Sartory Apotecarius*) számot tart a 46., illetőleg a 93. és a 220. sz. házra. A másik jegyzék világosabb, amennyiben a 93. sz. házat jelzi Sártory lakóházának, a 46. sz. alatt pedig patikának: „93. *Joannes Sartory, pro apotecha Nro 46.*”

Nyilvánvaló, hogy városunknak már 1688-ban volt rendes gyógyszer-tára. Ez annál hihetőbb, mert nemcsak az egyre gyarapodó számú polgárságról, hanem a katonai kórházban levő invalidusokról s az itt telelő nagyszámú katonáról is van szó.

Ezt a nyomot követve, újabb s valamivel világosabb nyomokra is akadunk a városnak 1727. évi telexkönyveiben, melyek a gyógyszer-tár a vár (Belváros) utolsó (165.) házszáma alatt említik. Ez a ház a mai „Magyar Korona” gyógyszer-tár közelében, a Kossuth-u. és Virág-u. sarkán állhatott. A bejegyzés (L. I. K. 97. o.) szerint Puell János Mihály úr, polgári gyógyszerész és a belső tanács tagja 1727. júl. 10-én megveszi Pesenecker Sebestyén volt polg. gyógyszerész özvegyétől a 165. sz. házat 800 ftért.

„*Und Weillen vormahls fol. 123 Lib. 1 mi des Cassirten grundbuchs Herr Sebastian Pesenecker auch allhiesig gewesten Bürgl. Apothekher und Eva Theresia dess Ehefrau an Nuz und gewehr geschrieben gestanden nach ableben aber des Herrn Sebastian Besenechers Seel. von gedachter Frauen Wittib, Ueber mündlich beschehe aufpändung und getroffen Kauff pr 800 fl ist Erwendtes Haus an den Eingans Ernanten Herrn Johann Michael Puell und seine Ehefrau Anna Rosina ... sat.*”

A következő (137.) bejegyzés szerint 1733. febr. 7-én Moler János polg. gyógyszerész vette meg a házat 800 ftért. Halála után az özvegye vezeti a patikát. Sok az adóssága s szorult helyzetében a város tanácsához fordul. A városi tanács az 1738—1740. évi levelezési könyvében foglaltak szerint, igaz jóakarattal vállalja a közvetítést. 1739. márc. 17., majd júl. 7-én levélben megkéri a hitelezőket: Eulenschenket és Ebersteint, hogy ne zaklassák az adóst. Feltárja az özvegy szorult helyzetét s arra kéri őket, hogy várjanak egy ideig, míg a helyzet jobbra fordul, vagy az officinát eladhatja. A kamat fizetését a tanács közvetíti. (Ebersteinnek 1500 ftal tartozott.)

Az állapot azonban nem javult, sőt rosszabbodott, mert közbejött a ragály s a vesztéggzárral fokozódó inség. Meler patikariusné (*Frau Apothekerin Theresia Melerin*) érdekében a tanács 1740. január havában is irat levelet Ebersteinnek.

Melerné nemsokára meghal. Házát Preindl Ferenc festő veszi meg az örökösöktől 1800 ftért, 1746. jan. 22-én.

Ez a régi patika megszűnt, de nyomában támadt a másik még 1746 előtt, azaz 1743-ban, s igen valószínű, hogy a „Fekete Sas” gyógyszer-tár annak az elsőnek folytatása, megújódása.

Az említett gyógyszerészek szakadatlan sora nyilván feljogosít arra, hogy első patikának alapítását ne az 1743., hanem az 1688. évre tegyük.

A székesfehérvári és fejérmegyei céhek életéből.

— Irta: Dr. Lakatos Dénes. —

Városunk és vármegyénk multjára vonatkozó emlékek gyűjtését az 1873-ban megalakult Fejérvármegyei és Székesfehérvári Történelmi és Régészeti Egylet kezdte meg. Ezt a kegyeletes, sőt múlhatatlanul szükséges munkát folytatta a jelzett Egyletből 1910. április 14-én átalakult *Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület*. Folytatta oly buzgósággal és elötöréssel, hogy gyűjteménytára már a régebbi idő óta fennálló műzeumokkal is versenyez.

A gyűjtemények és szerzemények hatalmas tömegéből — jelen sorainkkal — a város és megye ipari életének becses anyagát, a régi ipartestületek: *a céhek emlékeit* kívánjuk felsorakoztatni és áttekintő egészé tömöríteni. Ezek az emlékek részint kéziratok (céhlevelek, földakönyvek, számadások, céhkönyvek, mester- és legénykönyvek, protokollumok, jegyzőkönyvek, névjegyzékek, lajstroma, tanuló- és munkalevelek, különféle okiratok), részint céhtárgyak (ládák, pecsételők, zászlók, korszók, táblák, perselyek stb.).

A céhlevelek és céhkönyvek tanúsága szerint *Székesfehérvárott és Fejérvármegyében* — a XVII. század végétől — a következő céhek szerepeltek:

1. *Asztalos* céh (székesfehérvári). A mesterek és legények szabályzatát, amely 1700. ápr. 13-án kelt, a helytartótanács erősítette meg ugyanaz év május 13-án; 1792. nov. 1-én újból bemutatták (németnyelvű). Könyveik szövege német és magyar. *Vidéke* volt: Adony, Bodajk, (Iszka) Szentgyörgy, Karád (Somogy vm.), Lovasberény, Martonvásár, Mór, Ozora (Tolna vm.), Ráckeve (Pest vm.), (Sár) Bogárd, Sárkeresztúr, Seregélyes, Vál, (Vár) Palota (Veszprém vm.), Zámoly.

2. *Ács* céh (székesf.). Legrégibb feljegyzés az 1761. máj. 19-i egyhangú határozat, amely szerint ezután jegyzőkönyveiket magyarul vezeték (de nem mindig tartották meg — pecsételőjük 1800-ból való, német felirással).

3. *Bognár, esztergályos, kaskötő* (kosaras) és *nyerges* céh (székesf.). Egy Mesterkönyv feljegyzése szerint: „A Székesfehérvárott lakó bognár és kovács mesterek Céhet alakítván, Mesterkönyvet hoztak be és mint egyesült céhbéli mesterek, 1740-ig léteztek; ezentúl a bognár mesterek 1832-ig magán Céhet képezvén, mely időben az esztergályos, 1839-ben a kaskötők, végre 1843-ban a nyerges mesterekkel hatóságilag összekapcsolatván, egy Céhet formálnak“. Alapszabályzatukat 1860. márc. 28-án egyezteték össze az 1859-i új ipartörvénnyel (magyar szövegű). Irataikban kevés a német szöveg. (Bognár céh pecsételője 1771-ből, a bognár, esztergályos és kaskötő céhé 1840-ből [német], a négy egyesült céhé 1845-ből való, magyar és német felirással.)

4. *Bognár, kovács és lakatos* céh (fejérmegyei, ú. n. sármelléki céh). A három egyesült céh mes-

tereinek I. Ferenc adott privilégiumot 1817 júl. 9-én (magyar, pecsételőjük 1818-ból magyar). A bognár- és kovácslegények szabályzata 1694-ből való (német). Jegyzőkönyveik jórésze magyar. *Tartozékai*: Aba, (Alsó) Szentiván, Báránd, Belmajor, Csikvár, Csósz, Dég, Dinnyés, Falubattyán, Füle, Hatvan (puszta), Kajtor (i hegy), Káloz, Kishörcsök (puszta), Kisláng, Nagyláng, (Nádasd) Ladány, Ödönmajor, Pákoz, Polgárdi, Sárkeresztúr, (Sár) Kiskeszzi, Sárpenetele, Seregélyes, Soponya, Szabadbattyán, Szentmihály, Tarnóca, Tác.

5. *Borkély* (chirurgus) céh (székesf.). Legrégibb emlék 1754-ből (latin — felszabadító levél, igen díszes kiállítású, festett levelek, gyümölcsök, virágok, állatok, közepén a város képe és cimere). Iratai magyarul és németül. *Vidéke*: Ozora (Tolna vm.), Paks, Szekszárd (Tolna vm.).

6. *Csapó* (kallós) céh (székesf.). A székesfehérvári csapómesterek adtak céhlevelet legényüknek 1702. ápr. 20. (magyar).

7. *Csizmadia* céh. A mesterek Győrből kapták a céhlevelet 1692. júl. 20. (csúnya magyarsággal, német-latinul). A legények artikulusai 1803-ból valók (magyar). Két rózsza között D. a J. Kr., alatta ez a vers:

A roppant Világot a jó Rend lön tartya
A Társaságot is tsak ez boldogítja.
A Dolgot erősen a Rend lelkösétti
A Zur Zavarokat a ie tsöndesétti.

Irta Baján Ferenc. 1803. 5. Nov. S. F. Káptolon Káplánnya.

Csizmadia céh (bicskei). Céhlevelüket a budai csizmadiamesterektől (ezeknek I. Lipót adta 1695 okt. 30.) kapták 1759 okt. 2. (magyar). Bicske földesura, Batthyáni Lajos gr., adta az engedélyt 1759 okt. 11-én, hogy Bicskén filiális céhet alktassanak; megengedte azt is, hogy jószágain és más országos vásárokon mesterségüket szabadon folytathassák, valamint hogy más vidéki mestereket maguk közé a céhbe bevehessenek.

Csizmadia céh (váli). A csizmadiák még 1794-ben fordultak a királyhoz privilégiumért, de országgyűlés nem lévén, eredménytelenül. Mivel azonban a csákvári csizmadiák folyton üldözték őket, a vármegyéhez folyamodtak oltalomért. Így sikerült céhlevelhez jutniok 1801-ben (magyar). *Helysegei*: Alcsút, Gyúró, (Kajászól) Szentpéter, Martonvásár, Tabajd, Tárnok. Irataikat magyarul vezették. (A XIX. század közepén sárbogárdi, vérteszaljai és sármelléki járás csizmadia céhbéli mestereket említenek a tanulólevelek. A csókai csizmadia céh pecsételője magyar felírású.)

8. *Cipész* céh (székesf.). Legrégibb feljegyzés 1692-ből. A német vargamestereket is ebbe a céhbe vették fel. Irataik nyelve német és magyar. (1692-ből való két drb. pecsételő latin és német felirással. Egy pecsételő 1743-ból németül.)

9. *Fazekas* céh (székesf.). Levelet Győrből kaptak 1692. júl. 12. (magyar. Pecsételő 1692., szintén magyar).

Fazekas céh (fejérmegyei). Céhszabályait I. Ferenc erősítette meg 1817. júl. 9. (magyar).

Fazekas céh (móri, pusztavámi és csókai egyesített). Céhlevelüket V. Ferdinánd erősítette meg 1839. jún. 27. (magyar).

Iratok tanúsága szerint volt céh Csákberényben és Csákváron (legényeknek) is.

A fazekas céhek könyvei mind magyar nyelvűek.

10. *Kádár* céh (székesf.). A kádárlegények osztályzatán (német) az évszám hiányzik. Legrégibb feljegyzésük 1702-ből. Irataik jórészt német. *Vidéke*: Aba, Adony, Baracska, Bicske, Bodajk, Csákvár, Csősz, Gárdony, (Iszka) Szentgyörgy, Isztimér, Káloz, (Kápolnás) Nyék, Keresztes, Lovasberény, Magyaralmás, Martonvásár, Moha, Mór, Ozora (Tolna vm.), Pázmán (Pázmánd), Üreg (Ürgemajor).

11. *Kovács* céh (székesf.). (Pecsetelő 1755., magyar.) Legrégibb feljegyzésük 1694-ből. A legények szabályzata 1752. (német). Rendkívül nagy perifériája volt: Aba, Adony, Ádánd (Somogy vm.), Balatonfüred (Zala vm.), Baracska, Bicske, Bikács (Tolna vm.), Bodajk, Csala, Csákvár, Csóka, Csór, Dég (Veszprém vm.), Dunapentele, Előszállítás, (Fehérvár) Csurgó, Föveny, Füle, Gárdony, Hamzsabég (Érd), Justa, Iszkaszentgyörgy, Isztimér, Káloz, (Kápolnás) Nyék, Khaltenstein (Moson vm.), Kisbér (Komárom vm.), Kishantos, Kömlőd (Komárom vm.), Lepsény (Veszprém vm.), Lovasberény, Moha, Mór, Nadap, (Nagy) Öregláng, (Nagy) Lók, Ozora (Tolna vm.), Pázmánd, Pettend, Perkáta, Polgárdi, Pusztavám, Ráckeresztúr, Sárbogárd, (Sár) Szentmiklós, Szolga(egy)háza, Újfalú, Velence, (Vértes) Boglár, (Vértes) Kozma, Zámoly.

Kovács céh (fejérmegyei). Céhlevelüket a nagyszombati mesterektől (Rudolf 1578. máj. 17.) nyerték 1696. jún. (latin és magyar), *Tartozékai*: Csákberény, Keresztes, Ósi (Veszprém vm.), Pákozdi, Pátka, Szabadbattyán, Szentmihály, Tabajd, Tác, Tinód (puszta), Vereb, Zámoly.

A XIX. század elején nagylángi kovács céhről van említés a környékén fekvő tartozékhelyiségeivel.

A kovács céh könyveinek a szövege túlnyomó részben magyar.

12. *Kőfaragó* céh (székesf.). Egy főladakönyv van (1811—48. németül).

13. *Mészáros* céh (székesf.). Megvannak a céhmesterek nevei 1719—1870. Iratok magyarul.

Mészáros céh (fejérmegyei). A fejérmegyei mészárosok 1719-ig a városi céhbe tartoztak. A fejérmegyei hatóság azonban 1718 szept. 27-én megengedte, hogy az érsekújvári, a nyitra-, bors-, komárom- és esztergommegyei mészárosok céhlevelét (III. Ferdinándtól kapták 1652. jún. 6.) használhassák (latin), mire a városi céhből kiváltak.

14. *Molnár* céh (fejérmegyei). Céhlevelük 1702-ből (magyar. Nagy oldalrajz: erkélyes molnárház, mellette víz, mely malmot hajt). Ezt galanthai Eszterházy Miklós nádor adta 1643. máj. 20-án a Répcze és Csava vizeken levő molnár-

mestereknek. Ezekből a veszprémmegyeiek kapták, akik viszont a fejérmegyeieknek adták 1701 márc. 20-án; ezt a fejérmegyei egyházi és világi főurak 1702. jún. 19-én proklamálták. (A fejérmegyei molnárrok pecsetelője 1701-ből való, latin; az adonyiak pecsetelője német.)

Fejérmegyei *kenyérsütő* (pistores) és sármelléki *Patak-molnár* egyesített céh. Szabályzatukat I. Ferenc erősítette meg 1817. júl. 9. (magyar). Elején két szarúból kiálló virágtüzér, kalász, búzavirág, rózsza és más élénk színű virágok; Nep. Szent János képe; Magyarország részeinek és a megyének jelvényei. Külön lapon Magyarország és tartozékainak jelvényei, a molnárrok címere és a céhpecsét 1818. Látható még Nep. Szent János papi ornátusban és Szent István országfelajánlása). (A sármelléki Patak-molnárrok pecsetelője 1818., magyar.) Irataik nyelve magyar.

15. *Órás*, *puskaműves* (arany- és ezüstműves) céh (székesf.). Legrégibb feljegyzés 1801-ből. Felvettek ebbe a céhbe gomb- és könyvkötőt is. Jegyzeteik inkább németek.

16. *Posztósok* (posztószövők, székesf.). Legrégibb feljegyzés 1850.

Posztósok (csóri). Privilégiumukat V. Ferdinánd erősítette meg 1847. ápr. 22-én (magyar). Megvannak a priv. költségnyugtái; ezek szerint: a priv. kiadása 110 frt. [ezüst], kir. könyvbevezetés 2 frt., fényesebb expedíció 8 frt., gyorsabb elküldés 5 frt.).

17. *Szabó* céh (székesf.). Legrégibb feljegyzés a XIX. század elejéről. Tagjai közt volt magyar-szabólegény is. Jegyzeteik magyarok.

18. *Szifj- és kötélgyártó* céh (székesf.). Legrégibb feljegyzés 1723-ből. Nyomatott céhszabályzata 1813. Könyveik szövege jórészt magyar. (Kötelesség pecsetelője német, szifjgyártó céhé 1811-ből való, német. Az egyesített céhé 1841-ből, magyar.)

19. *Szűcs* céh (székesf.). Privilégiumukat III. Károly erősítette meg 1732. máj. 14-én (magyar).

Szűcs céh (bicskei). A bicskei filialis céh megalkotását Batthyáni Lajos gr. engedélyezte 1759. okt. 11.

20. *Szűrszabó* céh (székesf. Pecsetelő 1848., magyar).

21. *Takács* céh (fejérmegyei). Céhszabályzatukat a pozsonyi Főcéh-ladából kapták a XVIII. század elején azzal a feltétellel, hogy azt idegeneknek nem adhatják, különben levelüket elvesztik (magyar. A pozsonyiak III. Károlytól szereztek 1712.).

Takács céh (Sár mindkét mellékén levő vagy sármelléki). Céhlevele 1762. márc. 29-én kelt (magyar). Új szabályzatukat I. Ferenc adta 1817. júl. 9-én (magyar. Pecsetelő 1822. magyar). *Vidéke*: Aba, Cece, Előszállítás, Füle, Falubattyán, Igar, Káloz, (Nádasd) Ladány, (Sár) Bogárd, (Sár) Keresztúr, (Sár) Keszi, (Sár) Szentmihály, (Sár) Szentmiklós, Seregélyes, Soponya, Szabadbattyán, Tác, Vajta.

Takács céh (csákvári). Artikulusaikat galanthai Eszterházy Ferenc gr.-tól nyerték 1750. máj. 13-án (magyar).

22. *Tobak* céh (székesf.). Az ifjú-céh szabályzatát Veszprémből kapta 1700 nov. 5-én (magyar). Megvan a céhszerzők és utánuk következő mesterek névjegyzéke 1694—1879. Ez a céh virágzott legjobban Fehérvárott. Könyveiket teljesen magyarul vezették. (Pecsételő 1694., magyar.)

23. *Varga* (magyar) céh (székesf.). Legrégibb adat 1734-ből. Timárlegényt is felvettek. Irataik magyarok.

Varga (magyar és német egyesített) céh (móri). Levelüket I. Ferenc fogadta el 1823 márc. 21. (német).

A céhek felsorolásával kapcsolatban nem találjuk haszonnélkülinek a városról és a megyéről a XVIII. század elején készült összeírás (conscriptio) idevágó adatainak a közlését. Ez az összeírás az azonkori állapotokat és berendezkedést festi. Megemlíti az itt működő céheket is. Ezek voltak: aranyműves, csizmadia, kalapos, kereskedő, kerékgyártó, kosaras, kovács (patkoló), kőműves és kőfaragó, kötélgyártó, lakatos, mészáros, pék (sütő), posztós, rézműves, szabó (foltozó), szijgyártó, szappanfőző, takács, tobak, üveges, varga (német és szerb).

A fentiek előrebocsátása után térjünk a dolog lényegére. Nézzük, hogy a céhlevelek, még inkább a magánfeljegyzések alapján minő érdekesebb és jellegzetesebb adatokkal gazdagíthatjuk a város és megye iptörténetét. Sietünk leszögezni azt a tényt, hogy a jelzett céhlevelek egymás közt, de más céhszabályokkal is több hasonlóságot mutatnak. (A XIX. század elejétől pedig, amikor is I. Ferenc a céhek megreformálása és egyöntetűvé tévése végett az összes céhleveleket bekérte, a céhszabályzatok teljesen egyformák lettek.) De úgy gondoljuk, hogy a közös és egyedi vonások összekapcsolása, a helyi vonatkozások kidomborítása mégis csak sok tanulságot fog felvonultatni.

A céhek közös főkövetelménye a *hívőség* és *vallás-erkölcsi* érzület volt. Ennek szükségességét és nagy fontosságát jelzik a céhlevelek, amelyek rendszeren az első artikulusokban ezt sürgetik, s amelyek a céhbellek minden életkörülményeinél erre újból és újból visszatérnek. Ehhez kapcsolódik a másik, szintén nélkülözhetetlen posztulátum, a *társadalmi ildomosság*. Ez a lelki finomság: az Isten iránti hódolat, az erkölcsös szellem, az embertársakat megillető bánásmód — átszötte egész életök folyását, munkaköreiket s amellet, hogy korrekt magatartást teremtett, biztosította mások elismerését, megbecsülését, az iparosok bizalmát az iparos foglalkozás számára.

De nem maradtak meg a két főkövetelmény — vagy mondjuk: két főparancs kimondásánál, hanem a teljes meg- és átértés érdekében azt minden oldalról, a legapróbb részletéig megvilágítani törekedtek; sőt a főparancsok szubtilis teljesítése, az emberi gyarlóság és a rosszrahaljó természet megfékezése szempontjából szankcióról is gondoskodtak; a vétségekhez mért büntetés minden egyes esetben kijárt.

A legtöbb céhbe csak római katolikus kerül-

hetett. Egyes céhek csupán kívánatosnak tekintették, hogy a céhbeli az „igaz keresztény hitet profiteálja” (Tobak ifj. c.), míg mások katolikust, luteránust, kalvinistát egyaránt felvettek tagjaik sorába. (Sárm. takács c.)

A *vallási kötelmek* teljesítését, főleg a róm. kath. egyház parancsainak a betöltését igen-igen hangsúlyozták. Vasár- és ünnepnapokon az egész család és házi népség megjelent a szentmisén és prédikáción, s már azt is megbüntették, aki evangélium közben érkezett (1/2 font viasz. A büntést v. pénzben v. természetben — bor, kenyér, viasz, gyertya — rótták ki), valamint, aki a szent ténykedéseknél másokat háborgatott vagy másoknak a meg nem jelenésre alkalmat szolgáltatott. Az elmaradás csak fontos okból és előzetes bejelentéssel történhetett. A másvallásúakat is kötelezték, hogy „saját könyörgőhelyeiken az ájtatosságot elvégezzék” (Sárm. takács c.). A vasár- és ünnepnapok megszentelésének a másik módját is sürgetik, de a napnak egy részére korlátozzák. A molnárok a szentmise alatt, illetve reggeltől déli 12 óráig a malmot meg nem ereszthetik; a mészárosok az istentisztelet vagy szentbeszed idején üzletüket ki nem nyithatják (bőjtmege tartóztatási napon is csak a végső szükség esetén adhatnak húst, különben a büntetés 2 libra (font) gyertya a templomnak).

Az istenfélelem, a király életéért és gyerevéreért való könyörgés mindenkit kötelezett; a gyermekek keresztény nevelése a szülőkre vonatkozott; a reggeli és esti ima elvégzésére, melyben az „Úr malasztját” kérték, elsősorban az inasokat és legényeket buzdították s az előbbieket, ha a legények példája nem használt, a „lábszíjjal” is büntethették (Székesf. csizm. c.)

Az egyházi körmeneteken („körösztyjárás”), kivált Úrnapkor, zászlóval (a múzeumi céhzászlók közt leghatalmasabb a szürszabóknak 1848-ban készült zászlója) és szövétnekekkel (fáklya; — a székesf. varga céh ezen „térdepülés”-nél gyertyát használt, 1774.) kísérték a Venerabilist (Oltáriszentség); ahol „illendő muzsikájuk” is volt, „énekszóval, ájtatosan” (Fejérv. takács c.). Aki elmaradt, az bűnhődött (1 font sárga viasz a parochiális templomnak; váli csizm. — Némely céh jószántából is adott viaszt a templomnak; pl. a csákv. takácsok minden Karácsony, Húsvét, Pünkösd ünnepén és Úrnapkor 1-1 font viaszt tettek az oltárra) és pedig „Religio különbség nélkül”, (Sárm. takács c.) Ha e téren lanyhaság következett be, a polgári hatóság is beleszólt. Így a székesf. polgármester 1860 jún. 30-án felszólítja a céheket, hogy mivel „tapasztalat szerint a nagyobb ünnepélyeken tartatni szokott ájtatosságokon némely céh tagjai igen gyéren jelennek meg, sőt némelyek még zászlóikat sem vitetik ki, a közelgő úrnapi ájtatosságra, illetve búcsúmenetre saját zászlóikkal rendszeren megjelenjenek, különben komolyabb rendszabályokhoz nyúlnak”.

Voltak kötelező misék, melyeket a céhek mondattak. Pl. Ádám és Éva napján (székesf. szücs c.), Szentháromság vasárnapján (aki nem

megy offertóriumra, fizet a papnak 1 frt-t és egy fehér kenyeret; csákv. takács c.), amikor a keresz-
tények a ker. fejedelmek közötti egyetértésért, a
Patrónus ünnepén, amikor a királyok szerencsés
országlásáért, az anyaszentegyház gyarapodásáért
miséztettek. Szinte elmaradhatatlanok voltak a
kántormisék, melyeket mint „ösi szokást” emle-
getik, s ilyenkor rendszeren offertóriumra mentek,
azaz égő gyertyával kezükben körüljárták az ol-
tárt és offerát (tehetségükhöz mért pénzadomány)
ajánltak fel a papnak. Ugyancsak régi szokás volt
szentmisével áldozni az élő és meghalt céh-
tagokért; a gyászmisét valamelyik temető kápol-
nájában végeztették (székesf. kovács c.).

A vallásos szellem ápolása mellett nagy
súlyt helyeztek az *erkölcsös életre*. A legtöbb és
legérzékenyebb büntetést itt alkalmazták.

Hogy az igen elterjedt káromkodást meny-
nyire rosszalták, azt a Székesfehérvárott 1747
júl. 9-én tartott általános megyegyűlés tette nyil-
vánvalóvá. A fejérmegyei molnárok egyik társukat,
Kocsis Gergelyt, többrendbéli vétség, főleg ismét-
elt káromkodás miatt a céhből kitiltották s most
a megyéhez fordulnak, hogy a rút káromkodót
megyei börtönbe zárassa.

Szigorú bánásmódban részesítették a gyil-
kosságot, lopást, esküdözést, trágár beszédeket,
paráznaságot. A tolvaj legényre társai 3—3-at, az
inasra 2—2-t ütöttek. (Bicskei csizm.) Egy molnár-
legényt, aki a másik malomból legénytársától
ezüstgombos ruhát és sarkantyút lopott, a céhből
kiutasították, a vármegye pedig félevesi rabosko-
dásra ítélte. (Sárm. P.-moln.) Még azt is kidobták
a céhből, aki lopott barmokat vásárolt. (Fej. méz.)
A paráznalkodó mindaddig nem dolgozhatott, míg
magát meg nem tisztította. (Székesf. ifj. tob.) Lel-
kére kötötték a legénynek, hogy „becsületét és
szűz koronáját emelje” s „jó erkölcsökkel, mint
a virágok jó illattal, illatozzék”. (Székesf. csizm.)

A *tisztes modort*, az *illő viselkedést*, a *kölcsö-
nös megbecsülést* szintén nagyra tartották. Tilos
volt másnak a „lölkét” szidni (lélekmondás. 4 frt
büntetéssel járt — csák. tak.; sárm. tak.), tilos
az átkozódás, háborgás, üstökvonás, verekedés.
Hogy a verekedésnek az alkalmát is elkerüljék,
az atyamester házába csákányt, baltát, botot
(fórko = furkó), pákát nem vihettek. (Székesf.
csap.) Úton-útfélen üdvözölni kellett a mestert,
jóbarátot és egyéb becsületes embereket. (Székesf.
csap.) A céhgyűléseken való viselkedésről rész-
letes direktívákat adnak. Az öregebb mestereket
felállással vagy kalaplevétellel üdvözölgék; az
atyamestert megsüvegeljék, a dékánal kezét fog-
janak, s míg a dékánok dolgaikat végzik, süveg-
jüket kezükben tartásák; az asztalra senki nem
borulhat vagy könyökölhet; mindenki hallgat s
csak a éhmester engedélyével szólhat az ügyszó-
(székesf. tob.); az öregeknek mindenki szót fogad
és csak azok eltávozása után hagyhatják ott a
gyűlést. Az engedetlen vagy a céh ellen rúgódo-
zót az előjáróság fogházba is küldetheti. (Fej. kov.)

Az utcán is illendően kellett viselkedniök.

Amely legény a piacon evett, ivott, pálca nélkül
sétált vagy póre gatyában és mezitláb, 5 pénzt
fizetett (Székesf. csap.). Aki utcahosszat dohány-
zott, első esetben 1 frt-t, második esetben 2 frt-t
fizetett, a harmadikban már városi büntetés súj-
totta (Székesf. ifj. tob.). A mészáros segéd vagy
inas piszkos ruhában és mosdatlanul nem jelen-
hetett meg sem az utcán, sem az üzletben.

Mértéketlenül mulatozhattak, de aki a bort
nem fizette ki, az a bor árán kívül 20 pénzt
adott a dékának; aki pedig az atyamesternél a
bort kihányta, 25 pénzt fizetett (Székesf. csap.).
Az éjjeli kimaradás meggátolására hozta a székesf.
borbély céh az 1832. szept. 18-i határozatot, a-
melyben megtiltja, hogy a legények éjjeli „dom-
bérozással” és korhelységgel terheljék a publiku-
mot, s mindazokat, akik ezután is „dombéroz-
nának” és a bejárásor bemondatnának, fokon-
kint 1, illetve 2 frt, majd a céhbiztos által kijé-
lölendő büntetéssel fenyegetik.

A szerencsejátékot — persze ha pénzre
ment — u. m. a kártyázást, kockázást, keményen
ostorozták. Hogy a borbélyoknál mennyire elter-
jedt az éjjeli kimaradással együtt, élénken íga-
zolja a székesfehérvári borbély céhnek 1772. jan.
9-i statútuma: „Noha eddig a legényeknek az
játék, mértéketlen borital, kihágás, korhelyélet és
a többi keményen tiltott légyen, mégis ezen
tilalomnak semmi haszna nem lévén, némely le-
gények az északi kőborlást, fölöttébb való bor-
itált, pénzben való játékot, kötelességeknek fo-
gyatkozásával s Principális Uraiknak kárával
tovább is gyakorolni szokták; azért tehát ezen
Legényeinkhez éppen illetlen s dísztelen, maguk-
nak pedig mind szégyent, mind pedig mester-
ségükben kórt és fogyatkozást szerző megbesü-
lésének megjobbítására nézve rendeltük s elvé-
geztük, hogy amely Borbély legény ennek utána
északi kőborlásra adván magát, a Urának hire
nélkül a műhelyt odahadgya, s pénzben való já-
tékokban akár nappal, akár északán tapasztaltatik,
az és az olyatén 2 frt büntetésben okvetlen meg-
marasztassék.

A külső dekorum szempontjából féltették a
mesterséghez nem illő foglalkozást, pl. köles- és
nádaratást s egyéb napszámos munkát (Székesf.
csop.), az állatkínzást (aki kíváncsiságból, szándé-
kosan, pajkos módon kutyát bottal vagy más ha-
sonlóval halálra ver, az nem tisztességes — Fej.
méz.) és a be nem jegyzettekkel való társalgást,
szövetkezést (Fej. méz.).

A székesf. asztalosoknak valami különös
módszerük is volt a törvényszegő, becsstelen le-
gények megbélyegzésére. Beírták őket a fekete
könyvbe (schwarzes Buch) és nevüket minden 7
hétben felolvasták, hogy az ilyeneket érdemes,
tisztességes egyének elé ne helyezzék.

**Adakozzunk a
múzeum javára!**

Adatok az 1810 január 14-i móri földrengésről.

A székesfehérvári múzeum gyűjteményében levő hivatalos jelentések nyomán.

— Irta: Dr. Simon Béla. —

„Folyó évi januárius 14-én a természet leg-szomorúbb tüneménye, a földrengés Magyarország nagy részében, de különösen Fejér megyében és legkivált Csóka hegy tájékán mutatta ki pusztító erejét, mely a fentebb jelzett hegy közelében levő helységekben és városokban úgy a régiebb, mint a legszilárdabb újabb építményeket is annyira elpusztította, hogy azok a legrette-tesebb isszonyat nélkül nem is szemlélhetők... A nép a földrengés szokatlan hatásai miatt éjjel-nappal fél, mivel hogy a földrengés oka el van rejtve és már annyi idő óta alig számbavehető megszakitással ezen a vidéken minden pillanatban kénytelenek tapasztalni, hogy életük a legnagyobb veszedelemben forog.” Írja Novák József megyei főorvos két, a megyei Közgyűléshez intézett jelentésében.

Miután a földrengés „állandósulni látszik” Fejérmegye törvényhatósága a rengés tanulmányozására a Budai Egyetem Tanácsától Kitaibel, Tomtsányi és Mitterpacher professzorok kiküldését, a Királyi Kamarától a tanároknak egyenként 200 frt. költség utalványozását kéri (1.). A megye annak ellenére, hogy „aziránt több felső rendele-tek vannak, hogy a vármegyék az ilyen rendki-vül való esetekről azonnal jelentést tegyenek” részletes jelentését nem juttatta el időben a Hely-tartótanácshoz, ezért a Tanács január 23-án igazolójelentést kíván, egyúttal értesíti az alispánt, hogy a professzorok kiküldése megtörtént. A megyei Közgyűlés a maga részéről Zlinszky Imre, Jankovich József főszolgabírókat meg Novák József megyei főorvost bizza meg a rengés tanulmányo-zásával, károk megbecsülésével és a Pestről kikül-dött egyetemi tanárok munkájának támogatásával. Nem tudni miért, változás történik a megyei kikül-döttek személyében, Novák József Vicenty Ferenc és Meszlényi Ignác társaságában indul el a föld-rengési tünemények megvizsgálására.

A megyei kiküldöttek jelentése (2.) szerint Mórrott, amint az éppen a városban tartózkodó bodajki jegyző elbeszélte, aki a rengés kipatta-násának idején éppen a község legmagasabb pont-ján állott, „elsőbb is maga körül és alatta min-dent egyik oldalról a másikra hullámos mozgás-ban rémülten látott inogni, majd ezen mozgás ismét függőleges mozgássá változott, minek foly-tán minden, amit látott, föl alá mozgott.” Mindez még semmi kárt nem okozott, de aztán a rögtön erősödő földmozgásra „az épületek előtte össze-roskadtak.” A gr. Lamberg-féle kastélyban a falak bedőltek, a Luzsénszky-féle kastélyban a falak bedőltek, a Lutzsénszky-féle kastélyban a falak bedőltek, a kapucinus templom, kolostor, a megye szállóháza szintén erősen megrongálódtak, a lakóházak elő-falai csaknem mind, a kémények nagyobb rész-t leomlottak, a kár 218503 frt. 14 kr. A Csókahe-gyen a régi vár romjai mit sem szenvedtek.

Bakonycserjén az egyik forrás megakadt, új is keletkezett, sok ház, köztük az evangélikus templom is, tönkre ment. Bodajkon csak a tisztartó háza és a plébániaépület sérült meg erő-sebben, a rengés alatt villanást láttak, a kár 11520 frt. Eszénymajorban egy-két ház és néhány ölnyi hosszúságban a talaj megrepedt. Egyik leomló kőfal egy menekülő fiatalasszonyt agyonütött. Fejér-váracsugrón a Perényi br. kastélyának falai repe-deztek meg, egy kőfal ledőlteben a lépcsőzetet összezúzta. A templomok és lakóházak is meg-sérültek, a kár 33300 frt. Isztiméren sok ház ment tönkre, kémények ledőltek, a kath. templom be-omlott, tornya megrepedt. Egy földművesasszonyt agyonsújtott a leomló kémény. A kár 38950 frt. Mecsérmajorban a talaj megrepedt, az erdőségben a kis patakok megáradtak és homokot vetettek fel.

Balinkán többek között a templom boltozata megrepedt (a kár 2940 frt.), Csákberényben is a katolikus templom rongálódott meg (a kár 9231 frt.) Ctsákvárott hasonlóképen (a kár 9977 frt.) Csórot (2060 frt.), Guttamásin (2636 frt.), Óndó-don (29782 frt.), Sikátormajorban, Várpalotán, Vele-gen (4010 frt.) jelentékenyebb károk.

Akán, Bakonysárkányon (a kár 500 frt.), Csó-ka-kön, Gánton (a kár 471 frt.), Iszhaszentgyörgyön, Kápolnapusztán kevés ház rongálódott meg.

Az 1810. évi móri rengések az év június 27-ig a sármelléki járásban összesen 344199 frt. 14 kr., a csákvári járásban 19670 frt. kárt okoz-tak. A Helytartótanács a megye kérésére elren-deli a károsultak számára adományok gyűj-tését, azonban a gyűjtés eredményéről sajnos ed-dig nem sikerült adatokat találnom. Váolja Novák jelentése a rengéselőtti és utáni időjárásviszonyo-kat, említi, hogy közmegegyezés szerint a Csó-kahegyből indult ki a rengés.

Kitaibel, Tomtsányi és Mitterpacher helyett Fabrici professzorok február 3-án kelnek útra, 4-én reggel Székesfehérvárott voltak. Bejárják Novák főorvosék társaságában a megrázott ter-ület egy részét, majd írásbeli megkeresés útján is szereznek be rengésmegfigyeléseket. A Helytar-tótanács utasítására a megye a járásokat vezető főszolgabírókat szólítja fel földrengési kérdőívek kitöltésére és kitöltetésére.

Ezeknek kérdőpontjait minden bizonnyal Ki-taibelék állították össze, (legalább is gondos meg-válogatásuk erre mutat) latin nyelvű. Az eredeti kérdőívekből néhány meg van a Budapesti Egye-temi Könyvtárban érdekes lesz talán, ha elmon-dom, mi minden iránt érdeklődnek? 1.) Megfi-gyelhető volt-e a földrengés előtt valamely a szo-kottnál nagyobb felhőzet, szél, vagy tüzes meteor? 2.) Megfigyelhető volt-e a rengés előtt emberek-ben vagy állatokban szorongó félelem vagy nyug-talanság; vagy hallható volt-e földalatti moraj?

3.) Megfigyelhető volt-e a barométeren vagy a termométeren valamely változás? 4.) Melyik órában volt az első lökés, hány követte és melyik volt a legnagyobb? 5.) Körülbelül meddig tartottak az egyes lökések? 6.) A közeledő zajnak vagy recsegésnek valamint a tárgyak eldőlésének irányából meg lehetett-e itélni, hogy milyen irányban terjedt tova a mozgás? 7.) Reszkető vagy hullámosan hajló volt-e a mozgás? 8.) Vajjon a föld morgáson kívül még akár a lökések alatt, akár ezek után voltak-e valamely jelenségek megfigyelhetők u. m. lángok, vizkitörés, vettek-e észre kengőzölgést, recsegést, hangokat? 9.) Vajjon abban az időben nem volt-e megfigyelhető az időjárás megváltozása akár az érzékek útján akár az érzékek útján akár termométeres megfigyelésekből, a barométeren a higany összehúzódásából v. kiterjedéséből? 10.) A földmozgás hol milyen hatást keltett, hol jutottak tudomásra nem csak épülettromok, hanem a föld vagy sziklák repedése, törése; újra fölfakadó vagy elduguló források, a vidéknek érzékek által megfigyelhető változásai? 11.) Hol fejtette ki a legnagyobb erősségét, hogy e módon a mozgató ok fókusza (tűzhelye) lelepleztessék? 12.) Vajjon állandósultak-e valamilyen jelenségek úgy mint könnyebb lökések, földalatti morajok stb? 13.) Vajjon a most lezajló földrengés idejében a zsemlyei kőszén rétegében nem történt-e valami változás, vagy más jelenségek nem voltak-e megfigyelhetők akár a földrengés előtt akár utána? 14.) Vajjon a zsemlyei vidék földjében vagy a szomszédos birtokokban találtak-e kőszén? Milyen volt a kőszén rétegének iránya a világtájakhoz vagy a szomszédos birtokokhoz viszonyítva? 15.) Szeretnők magát a kőszén látni, ez okból kérjük, hogy azokból néhány darabot küldjenek. Eddig tartanak Kítabelék kérdései. Önként kínálkozik a fenti kérdőpontoknak egy modern földrengési jelentőiv kérdéseivel való összehasonlítása. A Budapesti Földrengési Observatoriumban használatos minta a következőkre kíván felvilágosítást kapni: 1.) Hol tartózkodott az észlelő a rengés idejében? 2.) Minő foglalkozás közben észlelte? 3.) Milyen érzést keltett az észlelőben a rengés? 4.) Körülbelül hány másodpercig tartott a földrengés és milyen irányból jött? 5.) Milyen erős volt a földrengés vagyis milyen külső hatásokban nyilvánult meg? 6.) Moraj volt-e a rengés előtt alatt vagy után, milyen erősen hallatszott és mihez hasonlított? 7. Ha lökésszerű volt a földrengés hány egymásra következő lökésből állott? 8—9.) Mely szomszédos községekben érezték még a rengést és melyekben már nem? 10.) Voltak-e utólökések a rengés után, mikor és milyen erősek? Meglepő a két jelentőiv hasonlósága (eltekintve attól, hogy a rengések és időjárás között összefüggést gyanítva Kítabelék az utóbbi iránt is érdeklődnek).

Kítabelék terjedelmes jelentésükben (3.) első sorban Mór-környék geológiai leírását adják kiemelve a területünkön található kőzetfeleléseket. Megemlítik, hogy éghető ásványi anyagok: kén, pirít, kőszén e vidéken nem található, de hal-

lottak arról, hogy Ondódon néhány év előtt kútásás alkalmával a mélyből több darab kőszén került elő, gyanítják, hogy a zsemlyei kőszénrétegek ide is elterjedtek. Miután a rengéselőtti és utáni napok meteorológiai viszonyait vázolták, kijelentik „azok a helyek, ahol tudomásunk szerint a legjobban pusztított a rengés: Guth, Isztimér, Balinka, Eszszény, Mecsermajor, Sikátor, Csernye, Veleg, Ondódfalvak, Csákberény, Csurgó, Bodajk és Mór városok ezeket megkülönböztetés végett pontozott vonallal vettük körül térképünkön”. (Földrengési irodalmunkban ez az első használata — bár megnevezés nélkül — az izoszeisztáknak). E fentebb említett legtöbb rengéskárt szenvedett területtől távolodva a károk jelentéktelenebbek lesznek, helységenként megemlékeznek a károkról, a földfelszínén beállott változásokról, maguk is láttak Mecsermajornál, Eszénymajornál földrepedéseket, Csernyén, Gánton, Bodajkon a forrás ill. kutak vize megzavaródott, új források keletkeztek Mecsermajorban és Sikátor alatt, a rengéssel kénigőzölgés és fénytűnemények is jártak. Az utórengések (nem teljes) jegyzékét adván megemlítik, hogy a csákvári kertész csengőt akasztott fel és figyelte ill. figyeltette, mikor szóal meg rengésre. Készüléke (talán az első Hazánkban használt szeizmoszkop) arról győzte meg, hogy éjjel több utólökés volt, mint nappal. A főrengés egyes helyeken inkább függőleges reszketés, más helyeken hullámzó mozgás jellegű volt, 7—8 másodpercig tartott. „Alig kétséges — írják — hogy a rengéskeltő ok tűzhelye a Csóka hegy felső végénél rejtőzik, ugyanis ennek szomszédosságában (Mór városban) pusztított legjobban a rengés, innen ömlött szét minden irányban, minden zúgás és ropogás, minden mozgás”. A rengés tovaterjedése gyors, de fokozatos (véges sebességű) volt, a rengés ereje a tűzhelytől távolodva általában fogy, de nem minden irányban ugyanazon mértékben, ezért arra gondolnak, hogy a hegyek „megtörték a rengés erejét” (nem ismerik még fel az altalaj rengéserősségmódosító hatását). Nyilvánvaló, hogy a rengés oka a mélyben rejtőzik, az épületsérülések azonban nem segítenek annak eldöntésében, hogy mi volt a rengés oka? Különböző megfontolások után arra az eredményre jutnak, hogy földalatti gázok robbanása kelthette a rengést. Kiemelik, hogy magyarázatuk csak valószínű, de nem biztos okát jelöli meg a rengésnek.

A Helytartótanácsához intézett jelentésüket ápr. 1-én küldi el az Egyetemi Tanács, egyben kéri a jelentés kiadását, mert „egész Európa érdeklődik az észlelt és leírt jelenségek iránt”. Azonban jelentésük csak 1814-ben jelenhetett meg és akkor is az Egyetem kiadásában, munkájuk az első magyar szerzőktől írott földrengéstannak tekinthető. (4.)

Ezokról tudósítanak a Székesfehérvári Múzeum birtokában levő hivatalos jelentésmásolatok az 1810 január 14-i nagy móri rengést illetően. Őszinte köszönetemet fejezem ki dr. Marosi Arnold múzeumi igazgató úrnak az iratok kiköl-

csönzéséért. Azt hiszem, ezeken az igen becses adatokon kívül még fogok találni e rengésre vonatkozó feljegyzéseket, még pedig Seidl (5.) útmutatása nyomán elsősorban talán a gr. Lamberg-féle Levéltárban és a Kapucinusok Házi Krónikájában. De nagy köszönettel fogadnék a sorok olvasóitól is minden e rengésekre vagy általában a fejrermegyei rengésekre vonatkozó adatot. (Cím: Budapesti Földrendési Observatorium Budapest, Múzeum-körút 6—8.)

A cikkemben említett jelentések eredeti példányai a Fejérvármegyei Levéltár birtokában vannak, kívülük még néhány igen becses feljegyzés a móri rengésekről. Sajnos, eddig bürokratikus nehézségek lehetetlenné tették, hogy ezekbe beletekinthessek. Azonban, azt hiszem, nem alaptalan az a reményem, hogy a nagy móri rengés megfigyelési adatait gondosan gyűjtő és Kitaibelék munkájukban minden tőlük telhetővel segítő kiváló fejrermegyei vezetőtisztviselők utódai meg fogják találni a módját, hogy ezeken az akadályokon túltéve magukat, a magyar földrendés-tudomány segítségére siessenek a gazdag megfigyelési anyagnak a tanulmányozás céljára való átengedésével. E helyről ismételve kérem a fejrermegyei Alispán Úr Óméltóságát, kegyeskedjék a megyei Levéltárnak a nagy móri rengésre vonat-

kozó iratait a Budapesti Földrendési Observatoriumnak feldolgozás végett rövid időre kikölcsönözni.

Irodalom, források.

1. Réthly A.: Az 1810. januárius 14-iki móri földrendés. Földtani Közlöny XL. kötet. 1910. Budapest, 1910.

2. Novák J.: Két jelentése a vármegyéhez az 1810. jan. 14-i móri földrendésről és utólökésekről. Az első kézirat 1810. március 6-án, a második június 27-én kelt.

Vicenty F. Meszlényi I.: Jelentései a sármelléki és csákvári járásban az 1810. jan. 14-i móri rengés által okozott károkról. 1810. jún. 27-én kelt a kéziratot jelentés.

3. Kitaibel P. dr., Tomtsányi Á., Fabrici L.: Relatio super terrae motum, qui anno 1810. a 14-ta januarii per plures hebdomadas potissimum in Cotta Albensi Hungariae grassatus est. A kéziratot jelentés 1810. március 19-én kelt.

4. Kitaibel P. dr., Tomtsányi Á.: Dissertatio de terrae motu in genere, ac in specie Mórensi anno 1810. die 14. januarii orto. Budae 1814.

5. Seidl I.: Chronologische Erzählung der Ereignisse und Begebenheiten in der Herrschaft Csókakő-Moór im Stuhlweissenburger Comitatus in Ungarn. 1898.

A csákvári Eszterházy-kert emlékművei.

A csákvári kert nemcsak természeti szépségei miatt, de a benne felállított két emlékműért is érdemes a megtekintésre. Az egyik az u. n. Diana-kapu, mely átvezet a kertből a szomszédos erdőbe, a másik ettől nem messze egy nyolcoldalú oszlop. Mindkettő a vértesszentkereszt-i templom romjaiból épült, melyek faragványos kövei fényes bizonyágai XII. századi kőfaragásunk magas színvonalának és a románstílből a gotika felé lendülő építészetiünknek. Egyben tanúságai annak is, hogy ez átmenet ornamentikája korántsem volt szolgálai utánzása a külföldi mintáknak. Fejlesztésükben magyar népies motívumok felhasználásával jól iskolázott, hazai kőfaragóinknak is volt abban szerepük.

Vértesszentkereszt, mint a Csák nemzetségbeli Ugrin ispán monostora, már 1146-ban szerepel okmányainkban. Ezidőtájt épülhetett temploma is. Eredetileg bencés apátság volt. A XV. század végefelé azonban elnéptelenedett és ekkor Mátyás 1478-ban a székesfehérvári sz. Margitról címzett domonkosoknak adta. Pusztulása Vértess vidékének a törökök által 1543-ban történt elfoglalásával kezdődik. Midőn 1687-ben Csókakő várának visszafoglalásával felszabadul, már romokban hever. Később, mikor a XVIII. század elején új telepítésekkel a vidék gazdasági élete megindul, az építéshez szükséges anyagot jó részt a Vértess romokban fekvő templomai, kolostorai, köztük a szentkereszt-i is, szolgáltatták. Sajgó Benedek, pan-

nonhalmi főapát régi jogaira hivatkozva hiába sürgette a romlás megakadályozását. Ma már csak a templom főapszisa, néhány oszlop részlet és a monostor keresztfolyosó északi szárnyának árka-dos fala áll faragott kőburkolatától megfosztottan abból a remekműből, melynek fennmaradt faragványainál szebbet, kiválóbbat a külföld sem tud felmutatni. E faragványok megmentése az Eszterházyak érdeme, kik midőn a szentkereszt-i uradalom birtokukba került, a kövek további elhordását beszüntették, a szerteszt heverő ornamentális részeket, oszlopfejeket és lábakat, bordákat és záróköveket, párkányokat és fülkeburkolatokat pedig Tatába és Csákvárra vitték, ott eszményi romokat, itt a már említett kaput és oszlopot építve belőlük.

A Diana-kapu elnevezését a kert felé néző oromzatán olvasható felirattól: Hinc ad Floram Dianam Pomonamque accessus quam trium mavis Dearum sequere, kapta. Létrejöttét az erdőfelé néző oromzatának felirata mondja el: Comes Jannes Esterházi de Galantha | hoc | nuptiarum dilecti filii sui | Comititis Nicolai Esterházi de Galantha | cum marchione Francisca Roisin | Kalendis Junii | Annor CICIDCCXCIX celebratarum monumentum posuit. Vagyis az emlékművet Eszterházi János 1799-ben építtette fiának, Eszterházi Miklósnak Roisin Franciscával kötött házassága emlékére.

A kapu négy nyílását díszes oszlopfejek

nyugvó gótikus boltívek, a templom egykori árkádívei alkotják. A köteges pillérek nyugvó oszlopfejek levelei a kővirózsa vastag, húsos leveleit mintázzák. A kert felé néző boltív záró követ, mely valamikor gyámkő volt, erőteljesen duzzadó leveles szőlőindá díszíti. Az oromzat tetején kiemelkedő gyámkővön felállított oszlopfejek egymásba fonódó indáikkal keltenek figyelmet és azt a hatást keltik, mintha kifaragásukra mestereiknek az egykori lakóházak, kapuk oszlopainak, cölöpeinek alkalmi virágdíszie szolgáltak volna mintául. A kapu külső falának oromzatán látható madáralakot ábrázoló kő a Szentlelket szimbolizálja galambalakjában; eredetileg a templomajtó timpanonját díszítette.

Az oszlopalakú emléket a vértesszentkeresztii nyolcszögű pillérek mintájára állították össze. Mikor és mely alkalomból ezt a következő felirat jelzi: Hoc monumentum | ex vetustis structurae goticae rudibus | M. Annae Comitibus Pálfi | Marito optimo | Joanni Bapt. Comiti Eszterházy | dicavit | Anno MDCCLXXXVI | VIII Calendis Julii. Vagyis az oszlopot Pálfi Anna grófnő állíttatta férje Eszterházy János emlékére 1796-ban. Az oszlop felső részén figyelemreméltók emberalakokat ábrázoló kövei, derekán pedig azok állatmotívumos faragványok, melyek emberfejet megragadó páros oroslánjai Istennek a gonoszokat sújtó büntetését szimbolizálják.

Az oszlop körül elhelyezett díszítmények között különösen érdekes a hatalmas oszlopfő, melynek szőlőindái között két emberalak és ezek között egy sárkány látható. Az egyik ember bő, bokáig érő kámzsában, összetett kezekkel a bűnbánatot, a másik, aki felé a sárkányfej fordul, hizott hasán nyugtató kezével azokat szimbolizálja, kiknek az írás szavai szerint, istenük a has. Ennél becsesebb és beszédesebb azonban egy ugyanitt látható zárókő, melynek sárkányt ábrázoló díszítésére igazán elmondható: Saxa loquuntur. A sárkány rettenetes feje másfél körös farkban folytatódik. A fark vége azonban fejjé idomul, az örökélet jelképéül szájában kétágú, leveles venyigét tartva. A kő nemzeti szempontból is nagyértéket képvisel. Divald Kornél szerint egyike azon középkori, építészeti emlékeinknek, melyek bizonyítják, hogy a honfoglalóknak az őshazából magukkal hozott díszítő stílusa új hazájukban sem halt ki, sőt elemeit kőből épült templomaik faragott tagozatain is felhasználták. A vértesszentkeresztii zárókövet ugyanis hasonló sárkány díszíti, mint a bezdédi honfoglaláskori sírban talált tarsolylemezt, vagy mint a déloroszországi Szamarából Szentpétervárhoz került ezüstcsészét (Divald K.: Magyarország művészeti emlékei 16—18 l.).

Ismertetésünk főforrása (Nácz József: A Vértesszentkeresztii történelmi műemlékei, Arch. Közl. 1899) a vértesszentkeresztii bencésapátságról írottakban még három római kőről is megemlékszik (U. o. 172—173 l.). Ezek egyike a kapu attikájának belső felén, a párkány alatt égföle fordított felirattal ma is ott van. A másik kettő azonban, melyek az oszlop körül heverték és melyeket a

Bakony című művében (59—60 l.) Romer Flóris is említ 1898-ban a Nemzeti Muzeumba kerültek. Az egyik ismertetőjele a felíratából kivehető három barbár név: Adnama, Asio, Magimarusa. A másik törött, fejnélküli nőalakja jobbáiban korsót, a balkezében szőlővel telt tálat emel. (Részletes ismertetések I. Arch. Ért. 1902, 227 l.). M. A.

Őskori lelet Székesfehérváron. A szedreskerti homokbánya, ahonnan már korábban is szerzett múzeumunk őskori edénytörmelékeket és zsugorított helyzetben talált csontvázakat (Gy. Napló 1930/110—11 és 119) legújabbán két őskori baltával gyarapította Székesfehérvárnak őskori adatokban szegény régészetét. A két tokos baltát Rákos Ignác szolgáltatta be a múzeumba. Az egyik 12 cm. hosszú bronzöntvény (Lt. sz. 8549), a másik 15,5 cm. hosszú vaspéldány (Lt. sz. 8550), mely anyaga, alakja szerint a vaskor első időszaka, a halstatti-kor hagyatékához tartozik. A két balta az I. sz. teremben a szederutcai bronzleletek mellett látható.

Római hullámvonalas agyagvedreink. Báró Richthofen Bolko a „Museum für Völkerkunde Hamburg” igazgatója az Arch. Ért. 1931. évfolyamában közölt cikkében: „A hullámvonalas agyagvedrek elterjedése és kormeghatározása” a székesfehérvári múzeumból három római agyagvederről emlékezik meg, melyek a II. sz. terem két ablakos udvari fala mentén láthatók. Ezek egyike, a legnagyobb (Lt. sz. 1725) Székesfehérvárott a törvényszéki épület területén került elő és valószínű gabonatarló edény volt. A másik (Lt. sz. 2675) Mór mellett Pusztadobosról való. Eredetileg szájnilyát két egymást keresztező vaspánt takarta és urnaként szerepelt belsejében Hadrianus éremmel. A harmadikat (Lt. sz. 5891) Pusztavám mellett Nánapusztán (Ondód) találták. A székesfehérvári és pusztadobosi leletek hullámvonalas díszítésük és szürkés színük alapján Richthofen szerint Kr. u. a III. század végéről, vagy IV-ik elejéről valók, ellenben a nánapusztai díszítése: a körülfutó árkok mellett alsó részen kis harántvonalkákból álló szalag, a koracsászarkori provinciális agyagedények jellegét viseli magán. (Arch. Ért. 1931, 262. l.). Meg kell jegyeznünk, hogy Richthofen közleményének ez a része, mely szerint a pusztadobosi edény kősírládából került volna elő egy rossz állapotban levő Diokletianus érem, egy bronzedény és egy fibula társaságában, amelyhez még egy a napot és holdat ábrázoló bronzbetétes tábla is tartozik, nem felel meg a valóságnak. Az edény melléklete miként említettük, mindössze egy Hadrianus-érem. Ép így a napot és holdat ábrázoló bronzbetétes táblának, melyet múzeumunk őriz, semmi köze a Richthofen által vele kapcsolatba hozott hullámvonalas edényekhez, mert Zámolyról származik.

MÚZEUMI ÉRTESÍTŐ

A pákozdvári leletek.

A muzeum régészeti osztályának legértékesebb része az I. teremben kiállított pákozdvári leletek gyűjteménye nemcsak a tárgyak nagy száma és változatossága miatt, de azért is, mert a muzeum saját munkájának az eredménye. Három ásatás hozta azokat felszínre, az első 1925 aug. 18-tól szept. 26-ig, a második 1926 jun. 7-től 26-ig, a harmadik 1927 szept. 7-től 26-ig tartott.

A munkálatok megkezdésére egyrészt a terep természetéből, másrészt az ősemlék kultúrájának rajta található nyomai szolgáltattak okot. Ugyanis a Velencei-hegységnek Világos-pusztá felett emelkedő Pákozdvár, Pogányvárnak nevezett területe természet alkotta földvár, mely félszigetszerűen nyúlik a mögötte fekvő fensíkből és meredek partú völgyek adnak neki védelmet. Mint természetes erődítmény önként kínálkozott a megtelepülésre. Ezt a természet nyújtotta védelmet az ősemlék fölsímerve és kihasználva mesterséges védőművekkel igyekezett fokozni. Tanui ennek a még ma is látható sáncok, míg lakásviszonyaira, temetkezésre és egyéb életkörülményeire a feltárt földalatti lakóhelyek, urnasírok és különféle használati tárgyak vetnek világot. Mindezeket egybevetve a régészet másutt feltárt adataival a Pákozdváron felvett képek, kiásott leletek révén a bronzkornak Krisztus előtt 2000 esztendőre tehető élete elevenedik meg előttünk a laikus előtt is meglepően magas kulturájával.

Hogy minő volt lakása, arról a képek tájékoztatnak. Joidőben a szabadban tartózkodtak, rossz idő, hideg esetén maguk ásta földalatti üregekben, vermekben kerestek menedéket. Ez üregeknek néha oldalfülkéik is voltak tűzhelyekkel, fekvő padokkal. Ha az üreg lakásra már alkalmatlanná vált raktárként szerepelt vagy szemétdöngő lett és gyűjtőhelye a tűzhelyekről letakarított hamunak, a használat közben eltörött edényeknek és eszközöknek. Ilymódon ezek a szemétdöngők valóságos tárházai a különféle régiségeknek, főleg az edénytöredékeknek, melyeket összeválogatva és az egymáshoz illő darabot összeragasztva számos esetben teljes edényeket kaphatunk. A mi edényeink is legnagyobb részt így kerültek elő és csak darabjaik fáradságos összeállításával kapták meg jelenlegi, épnek látszó állapotukat.

A földalatti putrik között azonban olyan lakás alapját is sikerült feltárni, melyet ágsátor takart. Ilyen ágsátoros lakás képzeletétől megszerkesztett képe a körülötte nyüzsgő bronzkori élettel együtt az oldalfal egyik szemléltető festményén látható.

Lássuk most már magukat a leleteket. Szembe

állva a szekrényekkel a baloldali polcon főzőedényeket, tűzhely és kemence alkatrészeket, (dugók kemencenyílásra, füstkivezetőcső-részlet) látunk. A szekrény különféle kőeszközöket, fűrészeket, nyílhegyeket, vakarónak használt kovaszilánkokat, fedőket, agyagból készült kisebb, nagyobb kanalakat, a földalatti üregekben talált megszelestedt gabonaszemeket, mákkoót, vadalmát tartalmaz. Nagyon érdekes lelet a szekrény alján elhelyezett a nálunk is ismert vasháromlábaknak megfelelő, agyagból készült négy láb. Miként a felállítás mutatja, a tűzhelyen edénytartóként szerepelt. Figyelemre méltó az edény szép alakja, díszítése és a felette levő, teljesen ép fedő is.

A középső szekrényben meglepő az edények változatos és díszes kiállítása. Legnagyobb a telephez tartozó urnatemetőben előkerült, teljesen ép hamvveder. Magassága 57, szájperece 37 cm., hasát egymást keresztező barázdaszallagok díszítik. A szekrény legszebb ékessége a középső, nagy vereses-sárga díszedény félhold alakú vájulatban végződő, hatalmas fülekkel. Az egész meglepő szépséggel van felépítve és a rajta látható bütykös, barázdás díszítmények még inkább emelik szépségét. A fehér kiegészítések mutatják, hogy darabokból van összeragasztva. Érdekes megfigyelni a körülötte kiállított kisebb edényeket is. Alakjuknak, díszítésüknek, fülüknek kedves változatai mindmégannyi példái a bronzkori ember fejlett műérképének. Ugyanezt a benyomást keltik a felső polc füles kancsói is. Külön kiemelendő a középső lyukacsos falu edény. Feneke lyukas, miként a mai lámpaüvegeké és valószínű, hogy ezt is mint lángborítót használták.

A szekrény fenekén kiállított fehérrel díszített edénytöredékek és u. n. mészbetétes edények, a bronzkorszak époly sajátos termékei, mint a kis apró gyermekjátékok vagy bronztárgyak. Közülök a közepen látható két hatalmas tű, táblára fűzött bronz- és állatfogcsüngők, a gyűrűalakban összehajtott bronzpánt tűzhelybe tapasztva kerültek elő, mint egykori tulajdonosuk elrejtett ékszerei. A tűk hajlott voltuknál fogva talán a ruhának vállon való összefűzésére szolgáltak, a félhold- és löherelevél alakú csüngők és átlukasztott fogak nyakékszerrészek, a gyűrűs pánt homlokdisz volt. A nagyobb vésőalakú bronztárgyak görbe nyélbe erősítve baltaként szerepeltek, a táblákra fűzött a különböző alakú bronzlemezek és fonatok ruhadíszek, melyet hamvvedrekben találtak, mint az elhunyt hamvai mellé helyezett kegyeleti tárgyak maradtak reánk.

Mielőtt tovább mennénk, vessünk megegyeszer pillantást a polchoz támasztott edénytöredé-

kek középső darabjára, melynek keresztalakú domborműve tulajdonképp egy nyélbe erősített vésőalakú balta. A bronzkori régészet szempontjából a múzeum legértékesebb darabja, mert hozzá hasonló másutt nem igen akad. Értékessé az teszi, mert domborműves edénydíszítés ebből a korból alig ismeretes, pláne ilyen, mely nyélbe szerelt baltát ábrázolna. A cserép homorú alakját tekintve edényoldalfalához tarthatott és egyéb edénytöredékek halmazában sikerült megmenteni.

A következő szekrény a csont és agancs-eszközökből nyújt tanulságos szemlét. Az egyik csoportban csákány, fokos és kalapácsalakok másutt törnek, árnak használt szűrő eszközök vagy élesebb vésők láthatók. Tük is vannak, erre nagyon alkalmasak voltak a gázló madarak vékony, kemény csontjai, melyeket hegyesre csiszolva és

átfúrva alakították át tüvé. Néha hegyes fogakat is használtak e célra. Mint ritkább lelet külön kiemelendő egy ékszerként szereplő vadkanagyar, mely felső, domború szélén nyakbahordás céljából középen egy lyukkal, alsó, homorú szélén pedig csüngőként lebegő, átlukasztott állat fogak beakasztására három nyílással van áttörve. Ritkább érdekessége a gyűjteménynek két díszítéses agancsdarab, melyek zablászárnak használtak. Ezt igazolják a középükön látható, tágas szájrúd-tartó nyílások, két végükön pedig a gyeplő és kantár megerősítésére szolgáló lyukak. Két gödörkés agancslemez gödrös díszítésük miatt szintén ritkaság. Az egyik piskótaalakú, de fele hiányzik, a másik alakja szerint valami szíjkapcsoló lehetett, ezt mutatja három kopott nyílása.

M. A.

A pásztorfaragás Fejérmegyében.

A múlt év decemberében a Múzeum-Egyesületben a magyar pásztorművészetről tartott előadásomban a pásztorfaragás terén Fejérmegyét „terra incognita”-nak jelöltem meg. Tettem ezt azon okból, mert az ország legrégebb és legnagyobb néprajzi gyűjteménye, a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára, Fejérmegye területéről pásztorfaragást nem őriz, de ilyesméről a magyar pásztorművészet eddigi irodalma sem tud számot adni. Előadásom után a helybeli múzeumban tett látogatásom fenti véleményemben csak megerősített, mert az ott talált kis pásztorművészeti anyag túlnyomó része, a származási napló tanúsága szerint, más vármegyék területéről, ajándékozás útján gyűlt össze.

Avval, hogy a pásztorfaragás terén Fejérmegyét „terra incognita”-nak jelöltem meg, természetesen nem azt akartam kimondani, hogy a vármegyében ezen a téren nincs mit keresnünk, hanem csak azt, hogy ebben az irányban rendszeres gyűjtés itt még nem folyt. A pásztorművészet emlékeinek gyűjtése arra a tapasztalatra vezetett, hogy a pásztorfaragásnak az „uradalom” az igazi melegágya, hogy a pásztorművészet az uradalmas vármegyékben virágzik legszebben. Fejérmegye még ma is a nagybirtok, az uradalom vármegyéje, kézenfekvő tehát a föltevés, hogy a faragó pásztorokat, vagy legalább a pásztorfaragás emlékeit a vármegye területén is föllelhetjük. Ezek az elgondolások érlelik meg a tervet, hogy a Múzeum-Egyesület kísérletet tesz a faragó pásztoroknak és a pásztorfaragás emlékeinek a vármegye területén való föl kutatására.

A múzeum igazgatója, idő- és költségkímélés szempontjából az előzetes tájékozódásra, nagyon helyesen, a vármegye közigazgatását kérte föl. A jegyzőségek a járási szolgabírók útján jelentették, ha községükben faragó pásztorra akadtak. Néhány hónap alatt együtt volt a névsor; nem sok, de arra elég, hogy egy háromnapos gyűjtőút tervét reá lehetett építeni.

Június 19-én Polgárdiban kezdtük a gyűjtést. A község főjegyzőjének gondoskodásából már a község házában találtunk három faragó faragványainkal együtt. A községi kanász jó, régi formájú, faragókéssel — bizser — díszített és nyakán cinnel futtatott karikásostorneyeleket hozott. Mint mondotta, a környék pásztorai, akik nem tudnak faragni, ezeket a nyeleket tőle szívesen vásárolják. A községi csordásnak több képrámája, fali számszámtartója és egy hegedűje volt, amelyen a kulcsház feje emberfőt formáz. Faragványait a csordás iskolai vízfestékekkel színezi, melyek a belakkozás után elég jó színösszhatást mutatnak. Egy öreg juhász díszesen faragott botot és bogrács alá való fakoszorút mutatott; azonban kiderült, hogy egyiket sem ő faragta. Június 20-án Hercegfalván szálltunk ki a vonatból és az előszállási uradalom kocsián Kiskokasd-juhásztanyát, Hercegfalvát és a nagylóki majort látogattuk meg. Kiskokasdon két fiatal faragó juhászra akadtunk, akiknél azonban egy juhász kampón, egy kampófejen, meg egy tükörfán — tükrös — kívül egyéb kész holmit nem találtunk. Ez a három darab azonban a javából való pásztor munka volt. Hercegfalván néhai Gremesperger József, messze földön híres számadójuhász néhány munkáját, képrámákat, borotválkozó tükröt találtunk még a család birtokában. A többi széthurcolták. Nagylókon a nem kevésbé híres faragó juhász, Paudics Mihály mutogatta meg juhász kampóit, kampófejeit, pipaszárait, képrámáit. (A háromnapos kirándulás alatt Paudics Mihályban találtuk meg legteljesebben a régivágású faragópásztor példaképét.) Június 21-én Tácsra szaladtunk ki, ahol Vollein János kanásznál egész kis kiállításra való kész faragványt találtunk: botok, fokosnyelek, ostorneyelek, cigarettadobozok, téntartók, képrámák. Ügyeskezü, költői lelkületű, de már nem tiszta pásztorizléssel faragó művész ez a Vollein. Cigarettadobozai valóságos iparművészeti munkák, legelőkelőbb díszműárkereskedő kirakatiba valók.

A háromnapos kirándulás alatt szerzett tárgyak, ha nem is versenyezhetnek minden tekintetben a Balaton környékének ma már világhíres pásztorművészeti anyagával, a néprajzi tudomány szempontjából értéket jelentenek, mert kibővítik azt a náprajzi területet, amelyet a tudomány „dunántúli pásztorfaragás” néven tart nyilván.

A gyűjtésnek a helyi múzeumban kiállítandó anyaga majd fölhívja a vármegye közönségének figyelmét a pásztorfaragás emlékeinek megbecsülésére és megőrzésére. A rendszeres, kitaró gyűjtés pedig — úgy lehet — még komoly eredményeket is hozhat ezen a téren.

Dr. Madarassy László
nemzeti múzeumi igazgatóúr

Adatok Székesfehérvár köemlékeihez.

Olvasva a Magyar Művészet-ben (1932. 3. 4. sz.) Dr. Horváth Henriknek „A Székesfővárosi Múzeum középkori lapidariuma a Halászbástyán” c. cikkét, benne székesfehérvári vonatkozásuak is vannak, melyek a fehérvári és budai kövek között fennálló analógiák miatt, de azért is érdekelhetnek, mert némi fényt vetnek középkori vörösmárvány síremlékeink eredetére.

Egyik ilyen a székesfehérvári lapidariumot is érdeklő faragvány a halászbástyai kőtárban a XI. századi román pillérfejezet (l. m. 89. l.), melynek csavart szárból kiinduló, akantusz leveles díszítménye megfelel két oszlopfejünk motivumainak (Lt. sz. 4400, 4401) és a Magy. Művészet székesfehérvári számában (1930. 7. sz. 404. l.) között kisebb töredékes kövünknek. Hasamások még Esztergomból, Veszprémből ismeretesek és mint jellegzetes Szent Isván korabeli faragványok szerepelnek az irodalomban. — Székesfehérvár hatványakas oszlopfejének (Magy. Műv. 1930, 7. 401), mely a Nemzeti Múzeumban van, is akadt mása a budai kövek között: késői román pillérfejezet a XIII. századból (Magy. Műv. 1932, 3—4. sz. 96. l.). A Magy. Művészetben közölt szalagfonatos díszítményeinket (1930, 7. sz. 404, 405. l.) a budai kőtár XII. századbéli oszlottöredéke képviseli (Magy. Műv. 1932, 3—4. sz. 93. l.).

Különösen feltűnő vörösmárvány sírköveinknek a budaiakhoz való hasonlósága, Nemcsak anyagukban egyeznek meg, stilisztikai alapon is közös forrásból, a Budán feltételezett szobrászműhelyből származnak, mely a XIV—XV. században működött és a lokális hagyományok mellett sikeresen igyekezett lépést tartani az olasz, német és francia iskolákkal is. Különösen tanulságos e tekintetben múzeumunk 5863 Lt. sz. és a Magy. Művészet székesfehérvári számában (1930, 7. sz. 409. o.) közölt sírköve, mely szinte másolata Stibor kir. főkamrás mester budai sírkövének a XV. sz. harmincas éveiből (Magy. Műv. 1932. évf. 3—4. sz. 123. l.). A mi sírkövünk 1923 július havában a Nádor-utcában feltárt várfalak omladékából került elő. Sajnos. csak a térd feletti része van meg a derékig. Ez is három darabra törve és hiányos. Összehasonlítva a két síremléket, a mellvért gyűrűinek, az alattuk kilátszó sodronyíngnek, a combnak kidolgozása ugyanaz. A kardszj-ornamentumoknak az ötvösök aprólékosságára emlékeztető gondos kifaragása is egyező azzal a különbséggel, hogy a budai kő virágfüzé. rét nálunk négyszögű virágfüzerek helyettesítik-

A tör tokjának lilimokkal szegett pikkelyes díszé és a ráerősített evőeszközök is egy kéz munkájára vallanak. Eltérés csak a zászlórúdon nyugvó kézfejnél van, mely a budain befelé, a mienkén kifelé van fordítva. A baloldali karból a mienkén csak a keresztvas van meg, ez is azonos a Stibor-síremléken láthatóval.

A múzeumnak a fentén kívül még a következő középkori vörösmárvány síremléktöredékei vannak: 1. Cimeres sírkő Nagy Lajos korából LU:FAMULUS 1373 felirattal. Találták 1910-ben a Bazilika-tér és Szent-Korona-utca (akkor Rákóczi-út és Bank-utca) sarkán. Lt. sz. 1341. A. E. 1915. 147. — 2. Egyszerűbb kidolgozású kölap kart (?) ábrázoló domborművel a Szent-Korona-(Bank-)utca 5. sz. házából. Lt. sz. 7826. — 3. Főpapi síremlék alsó töredéke pásztorbotvéggel és minuszkulás felirattal. A rajta látható papi talár, hegyes orrú cipőt viselő lábfej művészies kidolgozása a XV. századra vall és a budai szobrászműhellyel hozható vonatkozásba. 1929-ben a Gizella királyné-u. (Szent Imre-u.) 1. sz. házának pincéjében került elő. Lt. sz. 8016. — 4. Könyököt, kézfejet ábrázoló domborműves, finom kidolgozású kisebb törmelék. A könyökhajlásban lilimdisz, kesztyűs kézfej behajlított ujjai levélköteget (?) tartanak. Lt. sz. 6017. — 5. Négyszögletes töredék (baldachin részlet) gótikusan díszített párkánnyal, sima lapján férfi alak törzsének domborműves töredéke fej nélkül. Lt. sz. 5863.

A püspökkert is őriz két középkori, vörösmárvány sírkőtöredéket: az egyik lovagsíremlék mellrészlete INGOT felírással, a másikon oroszlan felett álló, hegyes orrú lábbelit viselő, taláros alak látható (Repr. Magy. Művészet Székesfehérvári száma 1930. 7. sz. 409, 410. o.). Marczali Miklós († 1413.) erdélyi vajda síremléke nincs a múzeumban, miként ez Horváth H. cikkében (115. l.) olvasható, hanem a Károly király-téren, a Fel-mayer-féle festőgyár udvarán van beépítve. M. A.

Prohászka-emlékek. A Prohászka-gyűjtemény részére érkezett adományok: özv. Nagy Alfonznetól a nyitrai Szent Mihály kápolna bel-sejének fényképe, ahol Prohászkat keresztelték, a Szociális Missziótársulat budapesti főnökségétől Loyolai Szent Ignác olajfestésű képe, a római Hungaricum-Germanicum vezetőségének ajándéka Prohászka első szentmiséje alkalmából, a Prohászka sírját látogatók beirókönyvének V—VII. kötete.

Kisebb közlemények.

Kirándulás Vajtára. Gróf Zichy Aladár, ki mindenkor érdeklődéssel viseltetett múzeumunk iránt, a nyár folyamán azzal tisztelte meg, hogy igazgatóját, Marosi Arnoldot meghívta vajtai kastélya megtekintésére. Maga a kastély is műtörténelmi érték. 1922–26 között épült Havel Lipót műépítész és Schmidt Miksa architektónikus vezetése mellett, de Polláck Mihály, XIX. századeleji klasszikus építészünk nagy mesterének, ki a Nemzeti Múzeumot is tervezte és része volt Fejérmegye székházának megépítésében, egykori tervei szerint. Az U-alakú magasföldszintes kastély kerti homlokzata arányos tagozódásával, udvari részlete hatalmas oszlopcsarnokával illeszkedik hasonló stílusú főúri kastélyaink sorozatába, minők az alcsuti és lovasberényi kastélyok. Hatását emeli festői környezete is, amelyből egyik oldalon az erdőfedte dombok közül a Duna vize csillámlik felénk, másik oldalon a Mecsek magaslataiban gyönyörködhetünk. A külsővel harmonikus a kastély belseje is impozáns kupolacsarnokával, tágas termeivel, melyekben az ampír berendezés a műértőnek, a könyvtár a historikusnak, az arképek közéletünk nagyságairól érdeklődőnek nyújtanak gyönyörködni, tanulni valót. Minket főként a kastély régészeti gyűjteménye érdekelt. Vajta őskorát múzeumunkban az a főként őskori cserepekből álló készlet képviseli, mely — miként megállapítottuk — a major szérűskertjében került felszínre és gróf Zichy A. ajándéka folytán a múzeumba. A kastélyban őrzött régiségek szerint azonban vannak Vajtának bronzleletei is. Ezek a következők: 1. nagyobb átmérőjű bronzkarikák; 2. hosszabb és rövidebb, tokos bronzládza; 3. keskeny, hosszabb, peremes bronzbalta; 4. szárnyas bronzbalta felső töredéke; 5. két ép tokos balta és három töredék; 6. bronzkés és sarló töredéke. Egy szép kidolgozású, sötétzöld, szerpentin lyukas kőbalta a sárszentmiklósi Őrspusztáról való. A bronzok között van még egy pannóniai fibula-típus, egy T-alakú fibula és egy kis római fejjel díszített csüngő. Az éremgyűjtés egy ugyancsak Vajtán talált Vespasianus arany-péNZt is őriz. Régészeti szempontból azonban legértékesebbek az Őrspusztáról ideszállított kő- emlékek. És pedig: 1. 93 cm magas, szép faragású oltárkö mészkőből. Felirata: IO·M|CONSE|VATORI|TsTITVS|VSI DCO. A feliratos mező magassága 38, szélessége 34 cm Felette erősen profilozott párkány és e felett 15 cm magas oromzat, két sarkán díszítmények. 2. 132 cm-es nőszobor mészkőből. A szobor feje hiányzik. Ruházata tunica és e felett köpeny, a derékon kötél-szerű öv, vállán két pannóniai fibula, nyakán félholdalakú csüngő. A szobor kidolgozása, különösen annak felső részén a ruházat és fibulák plasztikus kivitele, kiemeli a köznapi faragványok sorából. 3. 152 cm-es női szobor fej nélkül, mészkőből. Kidolgozása ép oly tökéletes, mint az előbbi. A ruházat itt erősen redőzött. A két

vállfibula között a nyakba akasztott öt medallionból álló csüngő díszítette a mellet. A két szobor kosztümantanulmányok szempontjából elsőrendű adat. 4. 2 m hosszú és 0'60 m magas, valószínű frizként szereplő hosszúkás mészkő-faragvány. Díszítése virágfüzért vagy girlandot tartó három géniusz. 5. Ugyanilyen alakú kő-faragvány, amelyen azonban csak egy fokoszerű eszköznek és háromszögnek elmosódott körvonalai láthatók. A gyűjtemény népvándorlaskori lelete egy növényindás övgarnitúra, szintén vajtai lelet. Ezt és négy bronzkarikát a múzeumnak adományozta gróf Zichy Aladár. Legbecesebb, a székesfehérvári múzeum szempontjából elsőrendű adománya azonban egy porcellán virágtartó serleg idősb gróf Zichy Nándor arcképével, mely az 1879-i székesfehérvári orsz. kiállítás alkalmából készült és mint ilyen, kiváló ritka értékű szerzeménye múzeumunknak. Mindezen adományokért és a kitüntető előzékenységet, vendégszeretetért és helyen is fogadja a nemes főúri család hálás köszönetünket.

Pásztorfaragások. A pásztorfaragások megindult gyűjtését folytatva július havában gróf Eszterházy László támogatásával Sárosdon kutattunk pásztorfaragások után. Itt a Csillag-majorban Drankovits József fémmel kivert ostornyele és ízlésesen készült képkeretei keltettek figyelmet. Tükröpusztán az előszállási uradalomban szolgált és ott nyugalomban élő Grémsperger Gábortól szereztünk három juhászbótót. Szolgaegyházán, ahol Nedeczky Gribisch Viktor volt szíves bennünket támogatni, nem járt kutatásunk eredményel. Innen Felsőcicoklára kocsiztunk, ahol Holczer Lajos előzékeny kalauzolása mellett Hochmann Jenő uradalmi gépész szép fekete és piros viaszbetétes bajusz pedrőt ajánlott föl a múzeumnak. Gyűjteményünknek e talán legértékesebb darabját Juhász Ignác, ki mint kiérdemelt 80 éves juhász Sárkeresztésen a György-majorban lakik, készítette 1891-ben.

Fejérmegye az Archeológiai Értesítőben.

Az Archeológiai Értesítőnek most megjelent 1931. évfolyamában a mi szempontunkból különösen értékes Dr. Erdélyi Gizellának „A polgárdi ezüst tripos” című dolgozata, mely gazdag irodalmával, a pompás illusztrációk nagy számával, részletes leírásával teljes képet nyújt vármegyénk e műremek római leletéről. A Székesfehérvári Múzeum anyagából báró Richthofer Bolko, a hamburgi Múzeum für Völkerwunde igazgatója ismertet néhány római edényt. A 114. lapon a székesfehérvári rádiótelepi ásatásról történik említés, kiemelve, hogy csontváza az első hiteles adatok a magyarok antropológiai jellegének megismerésére. *Dunapentele* (Intercisa) egy „dioscurkabir mysteriumos” jelenetű ólomtáblácskával és capuai eredetű római bronzkorsókkal szerepel (270. l.), Nagy Lajosnak a magyarországi keresztény-római emlékekről írt cikkében egy dunapentelei apsisfallal ellátott kápolnáról történik említés (30. l.). Székesfehérvári vonatkozású Bierbauer Virgílnék Zádor Anna:

Leopoldó Pollack és Pollák Mihály c. cikkében citált (235. l.) műve: Fejérmegye székesfehérvári székházának építéstörténete (Magy. Épít. Egl. Közl. Havi Füzetek 1927, 109. o.). Bierbauer másik idevonatkozó dolgozata: A klasszicisztikus építészet emlékei Székesfehérvárott (Magy. Művészet 1930, 469. l.).

Bory J. Prohászka érmei. Bory Jenő, ki már több alkotásaival szolgálta a Prohászka-kultuszt, legújabban emlékéremmel gazdagította ezek sorozatát. Az érem gondolata 1931-ben vetődött föl, a kivitelre a Prohászka-templom javára 1932-ben rendezett sorsjáték adott alkalmat, midőn a templomépítő-bizottság a Bory Jenő által felajánlott éremmodellt elfogadva, annak kiadását elhatározta. Az érem előlapja Prohászka fejét ábrázolja balratekintő oldalnézetben a következő körirattal: PROHÁSZKA · OTTOKÁR · SZÉKESFEHÉRVÁR · XV · PÜSPÖKE · 1858—1927. A fej alatt a művész neve: Bory. A hátlapon a Prohászka templom sugárkoszorúval körülvett képe van, alatta felírás: OTTOKÁR · PÜSPÖK · SZÉKESFEHÉRVÁROTT · ÉPÜLŐ · EMLÉK-TEMPLOMA · 1932. Az érem bronzból és négy alakban készült: a templomépítőbizottság számára számára 1 db 13 cm. átmérős, kisorsolásra, eladásra 30 db 7,5 cm. átmérős, 200 db 5,3 cm. átmérős példány és 3,3 cm. átmérős példányok. A két nagyobb alak a budapesti Mátyási-cégnél készült öntvény, a két kisebb veret. Verőtoéi a budapesti Ludvig-cégnél készültek és a templomépítőbizottság tulajdonai. Az érmekből a három kisebb példányt önköltségi áron engedte múzeumnak, a legnagyobbak, amelyből csak egy példányt adtak ki, eredeti gipszmintáit adományként kaptuk meg. (Lt. sz. 8559—8563).

Washington-émlék. A múzeum emlékgyűjteményét érdekes darabbal gyarapította Nedeczky Ferenc Csórról. Az emléktárgy 43 cm hosszú bot, fején ezüstlemezburkolattal és a következő felirattal: Von Washington Grab Mount Vernon 1845 Ludvig. A bot eredetére vonatkozólag közöljük az adományozó levelét, melyet Dr. Kepes János, ügyvezető, alelnökünkhöz intézett. „Ézt a bot fragmentumot nagyatyámnak, Nedeczky Ferencnek hozta Amerikából barátja, Ludvig János (szül. 1812 Ó-Bébán), az 1848-i országgyűlésen Iglót képviselte. Életéből a következőket tudom: 1849 ápr. hóban Szemere helyébe őt rendelte Kossuth Görgey hadtestéhez kormánybiztosnak (megfigyelőnek), ott meggyőződött róla, hogy Görgey elmozdítását a tisztikar és a hadsereg nem engedné meg. Ezt jelentette Kossuthnak, aki azonban félremagyarázta jelentését és kormánybiztosi állásából visszahívta. A forradalom leverése után emigrált, később barátai amnesztiát eszközöltek ki részére, visszatérve Késmárk, majd Szegednek lett országgyűlési képviselője. Ludvig 1845-ben járt kint Amerikában és ott a Mount Vernonon vágta le Washington sírjáról ezt a botot nagyatyámnak, akivel a forradalom után is, bár mindketten más-más vizeken eveztek, jóbarátok maradtak. Ludvig János meghalt 1870 július 21-én Budapesten.

A botdarabot a fejérmegyei Múzeumnak ajándékozom, kérelek, juttasd rendeltetési helyére, ott lesz legméltóbb helyen. Csór, 1932 aug. 18. Szíves üdvözléssel híved, Nedeczky Ferenc.”

A székesfehérvári Iphigénia-relief. A Székesfehérvárról közölt faragványos kövek egyik legértékesebb darabja az a római dombormű, mely egy hajóra szálló nőt és két ifjút ábrázol. A dombormű Iphigénia Taurisból való kiszabadítása Orestes és Pylades által. Pauer szerint a bazilika alapjaiból került elő, jelenleg a püspökkert hársfasorában látható. Tulajdonkép sírkőtöredék. Hasonmása a Nemzeti Múzeum ugyanezen jelenetét ábrázoló, de épebb faragványának (Arch. Ért. 1889, 159. l.). A kő értékességét igazolja irodalmi földolgozása. Nálunk először Pauer közölte: Historia Dioecesis Albaregalensis, Albae-Regiae, 1877, Tab. X. és ennek alapján Károly János Fejérvármegye történetében (II. k. 13. l.). A német irodalomban Majonica-Schneider (Arch. epigr. Mitt. I. 1877. S. 165.), Arnold Schober (Die römische Grabsteine von Noricum und Pannonien Wien 1923, 173 u. 205 S.) foglalkoztak vele. Legújabban Fraz Miltner „Mitteilungen des Vereines Klassischer Philologen in Wien 1930“ folyóiratban közölt róla hosszabb ismertetést „Ein Iphigénie-relief in Stuhlweissenburg“ címen, bemutatva a dombormű fényképét is.

Bazilika-kövek. Őskoronázó templomunk faragványos köveinek számát legújabban a Ferenc József Nőnevelőintézet gyarapította két pompás darabbal, melyek a Ferenc József-tér 6. számú ház falából kerültek elő. Az egyik kockaalakú mészkő románstílusú díszítményekkel. Homorúan kivájt és vízszintesen recézett állapján emberi alak töredékes domborműve látható, felette egymásfelé hajló indák háromszatu levélvégződéssel. A homorú mező egyik oldalát szőlőfürtöt és háromszatu leveleket viselő, kigyózóan haladó inda, a másikat veseidomú medailonok díszítik belsejükben két-két egymástól távolodó hármalevél. Méretei: magassága 57, alapterülete 47×54 cm. Nagysága, alakja, hármalevél díszítése alapján a főbejárat alapköve lehetett (Kt. sz. 8557). — A másik szintén mészkőfaragvány gyenge hajlású ívrészlet, melyet hármalevél díszítése szintén a kapubetét alkatrészei közé utal. Letompított élét széles szalagokkal keretelt akantuszlevelek díszítik, a levelek közepén gyöngylyukas szalaggal. A két oldalmező egyikén sakktáblaszerű dísz, a másikon háromszatu levelekben végződő indák vannak. Méretei: hossza 64 cm., oldallapjának területe 48×31 cm. (Lt. sz. 8558).

Jezsuita alaprajzok. Tudvalevő, hogy a török hódoltság után a franciskánusok mellett a jezsuiták voltak az elsők, kik a városban megtelepedtek és berendezkedtek. Rendházuk a mai cisztercita rendház volt, szőlőjük a mai püspöki szőlő, majorjuk a Felsővárosban, gyöngyövénykertjük a mai Göbel János-tér keleti házsora mögött feküdt, melynek Szent József kápolnája a ma is meglévő emeletes ház helyén állott.

Hogy milyen volt ezek berendezése, erre nézve nagyon becses adatokat fedezett fel Dr. Schoen Arnold, kiváló műtörténészünk a székesfehérvári jezsuitákról való kutatásai közben a M. Kir. Országos levéltárban. Megtalálta ugyanis a rendháznak és templomnak, szőlőnek, a kertnek és majornak alaprajzait, melyekből tiszta kép tárul elénk arról a magas kulturáról, melyet itt a török pusztulás után meghonosítottak. Érdekes, hogy a szőlő azon a helyen létesült, ahol valamikor Hadszi Mustafa pasa tornya állott, tervrajzát Grabner Mihály készítette 1774-ben. A rendház és templomi tervrajz az alaprajz mellett távlati képet ad és 1740—42 között készült. Eltér a tényleg megvalósított épülettől és egyik variánsa az építés alkalmával készült tervrajzoknak. A múzeum mind a három rajznak megszerezte fényképmását.

Francia metszet Székesfehérvárról 1601-ből. A múzeum már eddig is gazdag székesfehérvári metszetgyűjteménye ismét értékes darabbal gyarapodott. A figyelmet Hessz Kálmán bölcsészethallgató párisi tanulmányai közben hívta fel reá felajánlva, ha a múzeum reflektál reá készséggel vállalkozik a metszetről fényképet készíteni. Szíves ajánlatát örömmel fogadtuk és a fényképet meg is kaptuk. Az eredeti metszet, melynek címe: *Siege et Prise d'Albe Regalle* (Székesfehérvár ostroma és bevétele), a következő francia műben jelent meg: *Montreuex: Histoire universelle de guerres du Turc depuis l'an 1565 jusques à la trefue faite en l'anné 1606...* Paris, 1608. pag. 747. (Montreuex: A török háborúk egyetemes története 1565-től az 1606. évi fegyverszüneti szerződésig. . Páris, 1608 747 oldal). A könyv a párisi Nemzeti Könyvtár tulajdona.

A metszet Székesfehérvár 1601 évi ostromát és visszafoglalását ábrázolja u. n. cavalier perspektívában, vagyis bizonyos fokú felülnézetben az egyes épületeket is feltüntetve. Az eddigi metszeteinkkel szemben lehetőleg hüen adja a város képét és részletekben is igyekszik a valóságnak megfelelni. Alaprajzilag teljesen megegyezik a városnak ugyancsak a múzeumban őrzött 1601-i alaprajzával. A rajta feltüntetett város részek: köfállal körülvevett vár, a mai belváros, ettől északra a tévesen Újvárosnak nevezett külváros, tulajdonképp Budai külváros, a mai Zichy liget környéke; nyugaton a Szigeti külváros, a mai Palotaváros és délen a tévesen jelzett Budai külváros, tulajdonképp ez volt az Újváros, a mai Széchenyi-utca magasabb részén. A megrohant Budai-kapu és a belőle nyugat felé húzódó bástya ugyanezt a képet mutatja, miként azt Philipp István az említett alaprajz alapján rekonstruálta. A szintén rohamban álló Palotai-kapu is megfelel Philipp I. rekonstrukciójának. Tisztán kivehető a Budai-kaputól kiinduló mai Nádor-utca kiugró házaival és az egy tornyú bazilika tetőtlen falaival. A városházertől délre szintén van templom, a mai székes-

egyház elődje a Szent Jakab templom. Tőle északra valószínű a pálosok két tornyos temploma füstölög. Az Újvárosban a Szent Miklós prépostság fal által körülvevett temploma még épségben van, a szigeti johannita templom és a Budai külváros temploma azonban már rom. A két török temető egyike a mai Szeder-utca területén, a másik kisebb a Városmajor környékére tehető. A város körületét az ostromlók sátor tábora és felvonuló lovascsapatai népesítik be.

XV. századi festmények Székesfehérvárról. A Magyar Művészet Székesfehérvári számából tudjuk, hogy városunkban Philipp István gyűjteményében van egy 1437 körül készült festménye. A gyermek Jézus imádása. Mestere osztrák festő, a klosterneuburgi Albrecht-oltár bécsi mestere. Ujabban dr. Schoen Arnold a püspöki residencia kápolnájában ismert föl hasonló értékű régi festményt Berenson angol műtörténész műve alapján. A kép tárgya Krisztus a keresztfán, mestere Domenico Morone olasz festő (1433—1510).

Hivatalos tudósítások.

A múzeum gyűjteményei vasár- és ünnepnapon 9—12 óráig belépődíj nélkül is megtekinthetők. Hétköznapokon 50 fillér a belépődíj. Helybeli és a vármegyei tanintézetek tanulói csoportos látogatás esetén díjmentesen látogatják meg a múzeumot, mások fejenként 10 fillér lefizetésével. Az egyesület tagjai belépődíjat nem fizetnek.

A könyvtár gyarapodása. Adomány útján: Dormúth Árpád 16 drb. könyv és füzet, a székesfehérvári Árpádházi bold. Margit leánygimn. igazgatósága 16 drb. értesítővel, Marosi Arnold 2 drb., Alföldi András 1 drb., Nagy Lajos 5 drb. füzet, a Fővárosi Múzeum 2 drb, a Fővárosi Nyilv. Könyvtár 3 drb., Vörösmarty-nyomda 5 drb., Krécsy Károly 1 drb., Sukorói község 3 drb. könyvvel, a székesfehérvári ág. hitv. evang. egyház 4 drb., Dr. Simon Béla 4 drb. füzet, Ott Erzsébet egy városunkból származó kéziratos imakönyvvel, Hochstädter Jenő (Mór) 3 drb. okirattal, Dr. Kepes János 3 drb. kézirattal, Krécsy Károly 3 drb., N. N. 3 drb., Weichart Valdemar 1 drb. apró nyomtatvánnyal, a Székesfehérvári Friss Ujság 2 drb., a Székesfehérvári Napló 4 drb. évfolyammal gyarapította állományunkat. Vétel útján az *Archaeologia Hungarica* VII. és VIII. kötetét szereztük be. Fogadják az adakozók ezúton szíves köszönetünket.